

concludeerd dat de Belgische zelfstandigen het idee van sociale zekerheid, of althans het gestandaardiseerd model dat werd aangereikt door het werknemersstelsel, maar aarzelend hebben omarmd. Het systeem dat voor hen werd gebouwd, had daarom bijzondere kenmerken, legde eigen accenten en vertoonde (gaandeweg) meer flexibiliteit' (p. 26). Over deze eigen kenmerken, zo stellen de auteurs, hoeft niet smalend gedaan te worden. Veeleer zijn ze het resultaat van het zoeken naar een balans door kleine ondernemers voor wie de sociale zekerheid maar een stukje van de puzzel is om een duurzaam inkomen te realiseren. Deze zoektocht is vaak individueel en persoonlijk. Nochtans bleek de sociale zekerheid van zelfstandigen op termijn een duurzaam systeem, hoewel ze als repartitiemechanisme beperkt bleef tot een garantie van bestaanszekerheid en geen verticale inkomensherverdeling realiseerde.

Deze omvangrijke studie is geen sociale geschiedenis van zelfstandigen, naar persoonlijke verhalen hoeft u dus niet te zoeken. De focus ligt uitdrukkelijk op het wettelijke en institutionele kader. Het boek gaat over werkgroepen, onderhandelingen en publieke debatten in parlement en pers. Dat is geen slechte keuze, want het onderwerp is buitengewoon complex en verdient een gedegen diepteonderzoek. Bovendien is het boek overvloedig geïllustreerd met een groot aantal bijzonder mooie en vaak ook amusante afbeeldingen. Ook wordt de tekst regelmatig onderbroken door een aantal korte biografieën en tussenstukjes over bijzondere onderwerpen. Zeker een puzzelstukje erbij in het grote verhaal van de sociale zekerheid!

Donald Weber,
hoofd Onderzoek, Amsab-ISG

WALTER LOTENS

ELCKER-IK.

45 jaar sociale actie

Walter LOTENS (m.m.v. Stefaan VERMEULEN),
Elcker-Ik. 45 jaar sociale actie, Kalmthout:
Pelckmans, 364 pp., 2015.

De huidige politieke conjunctuur zou ons doen vergeten dat Vlaanderen een rijk, enorm vertakt en diepgeworteld middenveld telt waarvan de nieuwe sociale bewegingen – tot voor kort werden ze zo genoemd – een waardevol bestanddeel vormen. In het huidige beleid worden deze organisaties immers eerder als een last dan als een lust beschouwd. Het neoliberale offensief dat meer dan drie decennia aansleept, heeft zijn impact op de beeldvorming gehad: de individualisering wil dat 'de burger' zich behelpt ten aanzien van 'het beleid'. Collectieve organisatie wordt in vraag gesteld of vaak als conservatief en overbodig afgeschilderd.

Nieuw zijn deze bewegingen allerm minst. In de loop van de decennia verschoof hun positie in de samenleving. Van systeemkritische, con-testerende groepen die van onderop ageerden, evolueerden ze naar meer geprofessionaliseerde apparaten die probeerden te wegen op een beleid waarmee ze verstrengeld raakten omdat ze er financieel afhankelijk van werden. Via de coöptatie van kaders uit deze bewegingen en het erkennings- en subsidiebeleid deden overheden hun voordeel met de opgebouwde expertise van deze bewegingen. De studie van deze bewegingen is geen blanco pagina meer. Denken we maar aan het werk van Stefan Walgraeve die in de vroege jaren 1990 de milieubeweging, de vredesbeweging en wat toen nog de derdewereldbeweging genoemd werd onder de sociologische loep nam. Of de sociologische en historische verkenningen van Marc Hooghe en Jaak Billiet. Ook meer gedetailleerde studies, waarbij één beweging bestudeerd werd, verrijkten de historiografie. Neem het werk van Jan Van de Poel over Oxfam-Wereldwinkels, gebaseerd op de in Amsab-ISG bewaarde archieven.

Met *Elcker-Ik. 45 jaar sociale actie* voegt Walter Lotens, bijgestaan door Stefaan Vermeulen, een mooie bijdrage toe aan dit *work in progress*. Zonder overdrijving kan immers gesteld worden dat het in Antwerpen ontstane Elcker-Ik een cruciale draaischijf was, van waaruit vele belangrijke initiatieven groeiden die op hun beurt een prominente rol zouden spelen. Begin jaren 1970 opgericht door twee priesters, Hugo Ongena en Flor Fischer, legde Elcker-Ik zich toe op politiserend vormingswerk en sociale acties. Uit Elcker-Ik ontstonden actiegroepen tegen kernenergie, racisme of milieuverloedering. Ook rond de belangenbehartiging van patiënten en gehandicapten werd gewerkt en actie gevoerd. Tegelijkertijd was Elcker-Ik de bakermat van tweedekansonderwijs en basiseducatie. Er werden coöperaties opgericht en ook het idee van kringloopwinkels zag er het licht.

Walter Lotens stortte zich op de Elcker-Ik-archieven, die eveneens in Amsab-ISG worden bewaard, en heeft niet de pretentie de ultieme geschiedenis te schrijven. Eerder zegt hij, heel bescheiden, dat hij zich aan een onvolledige reconstructie waagt. Maar zijn werk interpelleert wel de sociale en stadshistorici die dit belangrijke initiatief tot nu toe ongemoeid lieten. Dat interpellieren moet letterlijk genomen worden. Elcker-Ik zelf zocht via Stefaan Vermeulen contact om een begin te maken met de studie, 45 jaar na de oprichting. Met Lotens klopten ze bij de juiste persoon aan. Niet alleen beschikt deze over een goede en beproefde pen, Lotens is ook een bereisd man die vele mooie en nuttige werken over zijn reizen en buitenlandse verblijven schreef. En hij is een voortreffelijk waarnemer. Op de koop toe behandelt hij – met veel mildheid en zelfs sympathie – het werk van een generatie, waar hij zelf deel van uitmaakt, en van initiatieven, waarvoor hij als het ware mee zijn ‘nestel afdraaide’.

Naast het archiefwerk trok de auteur de boer op om met pioniers en recentere betrokkenen te praten. Uit alles blijkt dat de gesprekken hem beter afgaan dan ‘het begraven liggen onder kartonnen dozen’, zoals hij schrijft. Die gesprekken leveren mooie passages en soms grappige anekdotes op. Het boek wordt afgesloten met een reeks gastbijdragen van mensen die bij Elcker-Ik actief waren en politici, activisten en onderzoekers die vandaag de toen gangbare ideeën en waarden nog genegen zijn.

Vandaag wordt op het middenveld en in het beleid gewerkt op een aantal thema's en terreinen die door Elcker-Ik op de kaart werden gezet: onderwijs voor kansengroepen, vrede, energie, milieu, bijzondere jeugdzorg, inclusie van personen met een handicap, sociale economie, coöperatief ondernemen, gendergelijkheid, diversiteit enz. Elcker-Ik, zo vertelt medepionier Dré Smessaert, zag zich graag als de broeikas waar nieuwe ideeën structureel

werden omgezet in organisaties en nieuwe praktijken: kringloopcentra, patiëntenbond, Vitamine W (sociale economie en verantwoord ondernemen), tweedekansonderwijs, basiseducatie, de Antwerpse Rolkar, 'stuk voor stuk initiatieven die tegemoetkwamen aan een belangrijke maatschappelijke nood en die nadien met overheidssteun een veel bredere armslag kregen'. Ook tal van campagne- en actiegerichte bewegingen zagen het licht in datzelfde Elcker-Ik: het Festival van de Immigrant, Gastvrij Antwerpen, Hand in Hand ... Ook de strijd tegen de plaatsing van Noord-Amerikaanse kruisraketten werd er georganiseerd met het Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA) dat, als apotheose, op 23 oktober 1983 de wellicht grootste betoging uit de Belgische sociale geschiedenis op touw zette.

Doorheen de verhalen krijgt de lezer een beeld van enkele redenen van dat succes. De pioniers, bijna allen met een katholieke achtergrond, voelden de polsslag van Vlaanderen goed aan. Ze profiteerden van de inertie en de bureaucratisering in de traditionele sociale bewegingen – een gevolg van de verzuiling – en togen aan het werk waarbij ze de wazige ideologische referenties ruimschoots meenden te compenseren met een uitgesproken doe-mentaliteit. Wie in het post-68-Vlaanderen andersom tewerk ging, kon het schudden. Pionier Flor Fischer – volgens Jos Geysels 'de kortste weg van een idee naar een comité' – bewerkstelligde de omslag van 'werken met emotionele problemen van individuen' naar 'de Mens in de Maatschappij' (allebei met hoofdletter), ofwel volksoontwikkeling in plaats van individuele opvang en hulp.

Professionalisering en esoterisering

In de jaren 1990 en 2000 zou de slinger terugkeren en boemde het bij Elcker-Ik aan 'persoonlijkheidskursussen' in het kader van een '*body and soul-trend*', een soort van 'esoterisering' van de werking. Eerder al was,

om zich te schikken naar decreten om aan financiering te geraken, 'de bureaucratie binnengeslopen': 'de periode van improviseren was voorbij'. In het laatste decennium van de 20e eeuw kwam 'de historische horizontale besluitvorming steeds meer onder druk te staan'. We zijn dan ver verwijderd van de tijden waarin Elcker-Ik ijverde voor 'basis-socialisme', een 'zelfbeherend socialisme' waarin de mens zijn vervreemding overstijgt.

Net als bij Oxfam-Wereldwinkels zoog de lancering van Agalev heel wat kaders, onder wie Jos Geysels en Mieke Vogels, uit de beweging naar de nieuwe partij. Wanneer ze terugkijken, halen zij – en anderen – aan dat 'de tijden veranderen'. Het zal. Maar de vraag blijft natuurlijk in welke mate zijzelf – doorheen de tijden en het adagium in gedachte dat 'het zijn het bewustzijn bepaalt en niet omgekeerd' – zelf veranderden.

Het boek mondt uit in wat 'de tweede adem' van Elcker-Ik wordt genoemd. Subsidies waren er niet meer, maar het pand aan de Breughelstraat bleef open, liet pionier Hugo Ongena weten. Taallessen voor nieuwkomers werden een hoofdactiviteit. En daarmee werd de stedelijke diversiteit meteen een actueel maatschappelijk thema waarrond Elcker-Ik zich opnieuw 'in de markt' zette.

Het is niet mogelijk om alle pioniers, katrekkers en doordouwers die grote maatschappelijke verdiensten hebben, hier op te sommen. Ludo Abicht verwoordt het mooi wanneer hij achteraan in het boek verwijst naar 'de koortsachtige geest van Flor Fischer gesteund door de bedachtzame manager Hugo Ongena'. Misschien moeten die twee – namens alle pioniers – ook in Antwerpen een straatnaam krijgen.

Vincent Scheltiens, doctor in de geschiedenis, verbonden aan Power in History – Centrum voor Politieke Geschiedenis, Universiteit Antwerpen.